

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Tereza Haklová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

Proměny britské společnosti za éry Margaret

Thatcherové

Tereza Haklová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Proměny britské společnosti za éry Margaret

Thatcherové

Tereza Haklová

Vedoucí práce:

PhDr. Alice Tihelková, Ph.D.

Katedra anglického jazyka a literatury

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, paní doktorce Alici Tihelkové, za její vstřícný přístup, podnětné rady a připomínky, které mi během psaní poskytovala.

Obsah

1	Úvod	1
2	Politika Margaret Thatcherové	3
2.1	Thatcherismus.....	3
2.2	Hospodářské reformy a veřejná sféra	6
2.3	Odbory.....	7
2.4	Privatizace.....	12
2.5	Velký třesk na finančním trhu	15
3	Proměna britské společnosti	18
3.1	Dělnická třída	18
3.2	Střední třída.....	26
3.2	Nově zbohatlá vrstva.....	30
4	Kultura	33
5	Závěr	39
6	Seznam zdrojů a použité literatury	41
7	Resumé	47

1 Úvod

Éra Margaret Thatcherové byla pro britskou společnost velmi turbulentním obdobím. Spojené království zažilo největší hornickou stávkou ve své historii, moc odborů byla výrazně oslabena a tržní pravidla pronikly i do jiných sektorů společnosti, než jen do ekonomiky. V žádné jiné zemi není celá jedna dekáda takto silně spojována s vládnoucím lídrem jako v Británii 80. let. Když v roce 1979 nastoupila Margaret Thatcherová jako premiérka do úřadu, slíbila během svého projevu občanům Británie, zmítané ekonomickými problémy, že přinese harmonii a naději (McSmith 2010: 10). Jejím řešením byla deregulace trhu, malá role státu a podpora podnikání a soukromého vlastnictví. Thatcherová toužila po reformě společnosti, obnově viktoriánských hodnot. Snažila se vytvořit takový systém, který by podporoval soběstačnost pracujících (McSmith 2010: 19). Místo toho byla 80. léta charakterizována prohlubujícími se společenskými rozdíly (Turner 2013: 31).

Cílem této bakalářské práce bude zjistit, jak se hodnoty prosazované politikou Margaret Thatcherové projeví v britské společnosti 80. let a zda se materiální blahobyt stal důležitým kritériem životního úspěchu pro britskou společnost.

Bakalářská práce bude rozdělena do pěti částí, včetně úvodu a závěru. V první kapitole se zaměřím na politiku Margaret Thatcherové. První podkapitola se bude zabývat politickým pozadím konce 70. a počátku 80. let, kdy Margaret Thatcherová přebírala premiérský úřad po labouristickém předsedovi Jamesovi Callaghanovi a mohla tedy začít uplatňovat svoji politiku, která dostala název „thatcherismus“. Další podkapitoly se věnují konzervativním hospodářským reformám, reformám ve veřejné sféře a privatizaci, jenž definovala 80. léta ve Spojeném království a díky níž se mnoho obyvatel stalo akcionáři a vlastníky nemovitostí. V této kapitole se též zaměřím na vztah Thatcherové

k odborům, které ona sama nazývala „vnitřním nepřítelem“ a vůči kterým podnikla kroky oslabující jejich vliv (Wilenius 2004).

Druhá část bakalářské práce se věnuje sociálním třídám britské společnosti, přičemž se konkrétně zaměřím na změny ve střední a dělnické vrstvě. Rostoucí nezaměstnanost a recese na konci 70. a počátku 80. let se značně dotkla obzvláště dělnické třídy, což vedlo k rostoucí nespokojenosti a nepokojům.

Třetí část této práce se zaměří na kulturní sféru, jejíž financování se během Thatcherové zredukovalo. Na počátku 80. let také začala vysílat nová televizní stanice *Channel 4*, která poskytla vysílací čas pro nové pořady a mladí britští komici dostali prostor pro své nápady. Popularita muzikálů výrazně stoupla a britští hudebníci zaznamenali velký úspěch i v zámoří.

Pro tuto bakalářskou práci jsem využila kompilační metodu a čerpala jsem především z anglicky psaných zdrojů. Stěžejním zdrojem byla kniha britského historika Andyho McSmithe *No Such Thing As Society* (2010), která se zabývá klíčovými událostmi ve Spojeném království v 80. letech. Dalšími podstatnými zdroji, především při vytváření druhé části této práce, byly knihy *The People: The Rise and Fall of the Working Class* od historičky Seliny Todd, která se zabývá dějinami dělnické třídy ve 20. století, a *The Middle Class: A History* (2006) od historika Lawrence Jamese, která se naopak zabývá dějinami střední vrstvy. V práci jsem též čerpala z autobiografie Margaret Thatcher *The Downing Street Years* (1995) a knihy českého politika Hynka Fajmona *Margaret Thatcherová a její politika* (2010). Rovněž jsem se opírala o články z britského tisku.

2 Politika Margaret Thatcherové

2.1 Thatcherismus

Když v roce 1979 přebírala Margaret Thatcherová premiérský úřad, byla Británie stále poznamenána velkými ekonomickými problémy. Odkaz „zimy nespokojenosti“¹, rostoucí síly odborů, velké inflace a neschopnosti labouristické vlády zachránit Británii před propadem byl stále živý. Margaret Thatcherová, jejíž generace vyrůstala v době, kdy Británie byla jednou z velmocí, nyní musela přihlížet, jak se Spojenému království přezdívá „nemocný muž Evropy“ (Pym 2013; McSmith 2010: 11).

Ve Spojeném království byl v té době poválečný konsenzus, který se v Británii uplatňoval od roku 1945 až do vlády Thatcherové (Kavanagh 2011). Politika konsenzu byla ovlivněna ekonomem Johnem Keynesem a liberálním politikem Williamem Beveridgem. Hlavními body politiky byla snaha o plnou zaměstnanost, podpora role odborů, státní vlastnictví veřejných služeb, například vodárenského či plynárenského průmyslu, sociální stát (*welfare state*) a podpora ekonomické rovnosti. Británie se díky konsenzu stala modelem sociální demokracie, která propojila princip kolektivismu a občanských svobod. Thatcherová ovšem konsenzu nedůvěřovala a během její vlády došlo k jeho zrušení (Kavanagh 2011).

Ekonomický úpadek Spojeného království po 2. světové válce je připisován několika faktorům. Mezi nimi dominoval neefektivní průmysl a rostoucí síla odborů. Ty vytvářely nátlak na tehdejší labouristickou vládu prostřednictvím stávek. Ta tak neměla možnost prosadit své předvolební sliby, což se projevilo na její reputaci. Probíhající stávky byly ovšem příznakem jiného problému, a tím byla klesající hodnota peněz.

¹ Zima nespokojenosti je termín popisující průmyslový a sociální chaos v letech 1978 až 1979 (Marr 2009: 1112).

Libra šterlinků měla problémy ještě před prvním ropným šokem². V roce 1975 se inflace zvýšila na 27%. Koncem 70. let se inflace mírně snížila, ale stále byla velmi vysoká. Během dekády (1970 – 1980) se cena za potraviny čtyřnásobila. Zároveň se zvyšovaly platy (McSmith 2012: 12–13).

Během 70. let se tedy labouristé i konzervativci snažili tuto situaci vyřešit použitím státních nástrojů k udržení nízkých cen a snažili se přesvědčit pracující obyvatelstvo, aby nepožadovalo zvýšení platů. Tento postup obhajovali tím, že každé navýšení platů zároveň zvyšuje inflaci. To samozřejmě vyústilo v sérii stávek, které skončily porážkou labouristů (McSmith 2010: 14). Margaret Thatcherové se roku 1975 stala předsedkyní opoziční Konzervativní strany, neboť porazila bývalého premiéra Edwarda Heatha. Ještě před svým stranickým vítězstvím začala přesvědčovat své spolustraníky, aby důvěřovali svobodnému trhu, limitované vládě a silné národní obraně jako klíči k úspěchu (Thatcher 1995: 15).

V květnu 1978 se Konzervativní strana začala chystat na volby. Svou kampaň svěřila firmě *Saatchi and Saatchi*, která pro ně vytvořila politický plakát zobrazující dlouhou frontu lidí čekajících před úřadem práce s titulkem „*Labour isn't working*“. Konzervativní strana vyhrála volby a získala 339 křesel, labouristé vyhráli 269 a liberálové 11 křesel (Childs 1993: 288–289).

Margaret Thatcherová se tedy stala premiérkou a dostala tak možnost naplno realizovat myšlenku monetární politiky, výrazně ovlivněnou Miltonem Friedmanem a Friedrichem Hayekem, která později dostala označení jako „thatcherismus“. Nikde neexistuje přesná definice

² Tzv. první ropný šok proběhl v roce 1973 po vítězství Izraele v jomkipurské válce, kdy země OPEC (Organizace zemí vyvážející ropu) uvalily embargo na státy podporující v proběhlém sporu Izrael. Země, na něž se embargo nevztahovalo, musely platit mnohonásobně víc, jelikož cena ropy stoupla o čtyřnásobek (Marr 2009: 1019–1020).

tohoto politického směru a ekonomických pravidel. Thatcherová ji nikdy nesestavila, spíše se při řešení určitého problému řídila vlastním instinktem. Nigel Lawson, člen kabinetu Thatcherové, definoval thatcherismus jako „směs svobodného trhu, tržní disciplíny, přísné kontroly veřejných výdajů, snižování daní, viktoriánských hodnot a špetky populismu“ (McSmith 2010: 18–19). Podle historika Andyho McSmitha jde o snahu vytvořit takový systém, který by podporoval podnikatelského ducha ve společnosti a odměňoval ty, kteří jsou schopni se o sebe postarat. Příjmová nerovnost pro Thatcherovou nebyla pouze nevyhnutelná, ale dokonce vítaná. Tato nerovnost byla podle ní hnacím motorem úspěchu (McSmith 2010: 19). Thatcherismus se zasazoval o prosazování tržních kritérií i v jiných oblastech, než jen v obchodních (Fajmon 2010: 237).

Původ tohoto přístupu lze hledat ve dvou zdrojích. Jedním z nich byl vliv otce Alfreda Robertse na svou dceru Margaret. Roberts provozoval malý krámk v městečku Gantham, byl to oddaný metodista a dlouhodobý člen městského zastupitelstva. Jeho přesvědčení o významu spořivosti, tvrdé práce a soběstačnosti mělo zásadní vliv na hodnotový žebříček jeho dcery (The Economist 2013). Druhým zdrojem inspirace pro thatcherismus je dokument *Správný přístup k ekonomice (The Right Approach to the Economy)* z roku 1977³. Tato iniciativa udala nový směr, kterým by se budoucí konzervativní vláda měla řídit. Byla zaměřena na tři oblasti: obecnou hospodářskou politiku, daňovou reformu a reformu pracovně-právních vztahů (Fajmon 2010: 236–237).

Thatcherismus byl během 80. let uplatňován ve všech oblastech domácí politiky, jak můžeme vidět v následující části.

³ Správný přístup k ekonomice je dokument z roku 1977 o novém směru Konzervativní strany, který předložili poslanci sir Geoffrey Howe, sir Keith-Joseph, James Prior a David Howell. Dokument obsahoval otázky týkající se daní, podpory podnikání a státních příjmů (Fajmon 1999: 60–61).

2.2 Hospodářské reformy a veřejná sféra

Snížení inflace bylo první prioritou Thatcherové. Toho mělo být dosaženo pomocí kontroly množství peněz v oběhu, deregulace trhu, zvyšování DPH a současného snižování daní z příjmů a rozsáhlých rozpočtových škrtnů.

Nízké daně byly v souladu s thatcherismem, jelikož představa svobody podle Thatcherové zahrnovala též neplacení zbytečně vysokých daní, poněvadž se kvůli nim množství lidí spoléhalo na sociální dávky (McSmith 2010: 19). Thatcherová a Geoffrey Howe, ministr financí během jejího prvního volebního období, tedy začali ihned po nástupu do úřadu snižovat daně. Základní sazba daně z příjmů byla snížena z 33% na 30% a nejvyšší sazba z 83% na 60% (Marr 2009: 1144). Naopak daň z přidané hodnoty byla zvýšena z 10% na 15% (Heffer 2008).

V roce 1983 byly dary určené charitě osvobozeny darovací daně (Fajmon 2010: 247). V tomto roce také obdrželi zaměstnavatelé daňové úlevy za každého pracovníka, který byl podporován charitativním spolkem. Charitativní činnost byla z pohledu thatcheristů pozitivní věc, jelikož byl tento postoj součástí viktoriánských zásad, které Thatcherová uznávala (Fajmon 2010: 247).

Škrty v rozpočtu se dotkly všech oblastí politiky. V sociální politice muselo dojít k výrazným reformám, jelikož se tato oblast stala velmi nákladnou a neefektivní. Vláda se již necítila být nadále hlavním garantem sociálního zabezpečení a zároveň chtěla v lidech povzbudit soběstačnost, tudíž začala zodpovědnost za tuto oblast delegovat na regionální organizace a místních administrativy. V roce 1985 vydal tehdejší ministr sociálních věcí tzv. Zelenou knihu, v níž byly popsány cíle nové sociální politiky. Prioritami bylo podporování soběstačnosti a zjednodušení administrativy (Fajmon 2010: 273).

Thatcherová se snažila prosadit tržní principy i do jiných oblastí veřejného života, tudíž i školství. Politika vzdělávání byla také podrobena důkladné ekonomické analýze. V roce 1981 došlo k rozsáhlým škrtnům

v univerzitní sféře, což způsobilo velkou vlnu propouštění mezi akademiky (Wilby 2013). Thatcherová chtěla, aby rodiče dostali větší volbu ve výběru školy, čímž se měla zvýšit konkurenceschopnost a kvalita škol. Ačkoliv snížení role státu byl cíl její vlády, paradoxně se za jejího působení zvýšila kontrola nad všemi stupni vzdělávání. Zavedla plošné zkoušky – *Research Assessment Exercise*, které určují kvalitu vysokých škol a tím výši příspěvků dané univerzitě. V roce 1988 byla schválena Bakerova reforma, která školám určovala limity počtu žáků. Následkem této reformy bylo, že školy musely přijímat jakéhokoliv žáka, jehož rodiče požádali o přijetí, aby dostaly finanční prostředky (Wilby 2013; Fajmon 2010: 276).

V roce 1987 nechala Margaret Thatcher vypracovat revizi NHS, britské Národní zdravotní služby (Butler 2010). Ačkoliv konzervativní vláda britské obyvatele vždy ujišťovala, že v NHS nehodlají nic měnit, Thatcherová se chystala na změnu konceptu vnitřního trhu uvnitř zdravotnické služby. NHS se v roce 1991 strukturálně reformovala (Butler 2010). Byly vytvořeny zdravotnické úřady, které si objednávaly zdravotnické služby pro své místní obyvatelstvo, a 320 státních nemocnic s vlastní samosprávou, které si navzájem konkurovaly v poskytování péče (Butler 2010; Fajmon 2010: 282).

Rozpočtové škrty, kterými chtěla Thatcherová snížit inflaci, fungovaly. V polovině 80. let se míra inflace se v průměru pohybovala na úrovni čtyř až pěti procent. Cenou za to byla ale zvyšující se nezaměstnanost a recese na počátku 80. let. Thatcherová celé své vládní období bojovala s nezaměstnaností ve výši deseti procent, což samozřejmě vyvolalo řadu protestů a pokles popularity Thatcherové na počátku 80. let (Matthews 2013).

2.3 Odbory

Labouristická vláda udělala v 70. letech chybu, když neuspořádala předčasné volby, čímž se Spojené království dostalo do tzv. „zimy

nespokojenosti“. Ta i přes své krátkodobé trvání – tři měsíce – měla dlouhodobé následky. Jedním z nich byl dopad právě na Labour Party. Strana se vždy pyšnila svými dobrými vztahy s odbory, které jim dávaly výhodnější vyjednávací pozici než konzervativcům. V 80. letech byl ovšem tento vztah spíše na škodu (Wilenius 2004).

Margaret Thatcherová vždy věřila, že míra nezaměstnanosti je do určité míry spojena s odbory. Ty totiž požadovaly platy neúměrně vysoké vzhledem k produktivitě, čímž se ovšem britské zboží stávalo nekonkurenceschopné. Vysoká míra recese na počátku 80. let zapříčinila zúžení průmyslové výroby na téměř polovinu, zatímco míra nezaměstnanosti stoupla na téměř 3 miliony (Wilenius 2004). Průmyslová výroba bylo odvětví, kde měly odbory největší sílu. Členství v odborech kleslo z 12ti milionů na počátku 70. let na polovinu v polovině 80. let (Wilenius 2004). Thatcherová odbory vždy považovala za „vnitřního nepřítele“, vůči kterému je velmi těžké bojovat, ale který je mnohem nebezpečnější vůči svobodě (Thatcher 1995: 272; Wilenius 2004). Rozhodla se situaci řešit.

Jako ministra práce a sociálních věcí jmenovala Normana Tebbita, mimochodem bývalého předsedu odborů BALPA (*British Airline Pilots' Association*) (Wilenius 2004). Společně s Thatcherovou začali vytvářet zákon, který by odbory zbavil jejich právní ochrany a celkově by snížil jejich vliv. Mimo zákon chtěli postavit to, čemu říkali „*union labour only*“. To byly požadavky ve smlouvách, které diskriminovaly společnosti, které neprovozovaly tzv. *closed shops* (podniky zaměstnávající pouze odboráře). Tím by zaměstnavatelé získali možnost propustit ty, kteří se zúčastnili stávků, aniž by byli nařčeni z neférového propouštění. Nejdůležitější Tebbitův návrh se týkal imunity finančních prostředků. Kvůli sekci 14 v obchodním zákoně a zákoně o pracovně-právních vztazích z roku 1974, vydaných labouristickou vládou, měly odbory takřka neomezenou imunitu vůči vzniklým škodám a odboráři nemohli být souzeni za nezákonné činy. Tebbitův návrh zákona dále omezoval právo

na solidární stávky pouze na ty zaměstnance, kteří byli přímými účastníky daného sporu. Tím se přesvědčování k solidární stávce stalo nezákonné. Hlasování členů odborů o uspořádání stávky se stalo povinné. Tento návrh čelil určité opozici, ale nakonec prošel 1. 12. 1982 v takovém znění, jaké Tebbit a Thatcherová prosazovali (Thatcher 1995: 272–274).

Striktní rozpočtová politika a škrty v dotacích, určených méně produktivním průmyslovým objektům, měly za následek zavírání mnoha neproduktivních dolů a masivní propouštění zaměstnanců. Velká stávka byla pouze otázkou času. Konzervativci se nechtěli nechat zaskočit a již v 70. letech začali připravovat strategickou zprávu, jak by mohla jejich vláda odbory porazit. Tato zpráva, vydaná v roce 1978 skupinou pod vedením Nicholase Ridleyho, obsahovala sérii opatření, jak by měla vláda postupovat. Mezi ně patřilo budování uhelných zásob v elektrárnách. Nigel Lawson byl počátkem 80. let jmenován ministrem energetiky a začal se Ridleyho zprávou řídit. V roce 1983 tak měly elektrárny zásobu 58 milionů tun uhlí, což jim umožňovalo produkovat elektřinu po celou dobu případné stávky (McSmith 2010: 149).

Thatcherová chtěla ukázat svou svoji moc vůči velkému odboru. Příležitost se jí naskytla 5. března 1984 (Fajmon 2010: 180). V roce 1984 oznámil předseda NCB, Národního výboru pro uhlí, Ian MacGregor, rozsáhlé snížení počtu zaměstnanců. Cílem jeho plánu mělo být snížení produkce uhlí o 25 milionů tun (Fajmon 2010: 181). Cortonwood Colliery byl důl, kde pracovalo kolem 1000 zaměstnanců a který NCB plánoval uzavřít. To dalo záminku Národnímu odboru horníků (*National Union of Mineworkers*), dále jen NUM, aby vyhlásili stávku. V té době byl předseda NUM Arthur Scargill, zapřisáhlý komunista, který neměl problém přijmout finanční pomoc při stávce od Kremlu. Scargill byl mezi mladými horníky velmi oblíbený, protože to byl charismatický řečník. Ovšem mezi lidmi, kteří byli vůči militantním odborářům nedůvěřiví, vyvolával strach. Stávka, která začala v Cortonwood, se velmi rychle rozšířila po celém Yorkshire a do Skotska, kde bylo také naplánováno uzavření dolů. Scargill

nepočítal, že stávku povede pouze NUM. V minulosti totiž podpořili mnoho stávek mimo hornický sektor a nyní tedy počítal se solidaritou ostatních (McSmith 2010: 136–139).

Největším problémem NUM bylo, že stávku zorganizovali bez povinného hlasování. Scargill hlasování uspořádal během předchozích let třikrát, ale vždy byl přehlasován a stávky se nekonaly. Nyní ovšem argumentoval tím, že tato situace je legitimním případem, aby NUM nehlasoval. Tato stávka se podle něj týkala pouze určité části horníků, tudíž ti, co měli pracovní úvazek stále jistý, by nemuseli podpořit ty horníky, kterých se to týkalo (McSmith 2010: 139). Tohoto přístupu využila vláda Margaret Thatcherové. Centrální osobou jejího plánu, jak Scargilla a NUM poslat před soud, byl David Hart. Tento pravicový realitní makléř jezdil po Midlands pod pseudonymem David Lawrence a sestavoval síť nespokojených horníků, kteří by byli ochotni se Scargillovi postavit. Mezitím byl v kontaktu s Thatcherovou. Dva horníci, Ken Foulstone a Bob Taylor, se, s finanční podporou od Harta, rozhodli podat žalobu na NUM za to, že neuspořádali celonárodní hlasování. Nejvyšší soud poté rozhodl, že stávka je nezákonná. Scargill samozřejmě nesouhlasil. Soud tedy obvinil Scargilla za pohrdání soudem a musel zaplatit pokutu 1000 liber, NUM dostal pokutu 200000 liber (McSmith 2010: 147). Za Scargilla částku zaplatil anonymní dárce (McSmith 2010: 146–147).

Vláda se snažila účastníky stávky odradit všemi možnými způsoby. Rodiny stávkujících horníků začaly být označovány za příjemce finanční podpory od NUM. To se samozřejmě nedělo, ale tato lež umožnila tyto rodiny vyloučit ze žádostí o sociální dávky, jelikož podle vlády příjem měly. To mělo za následek, že v mnoha hornických vesnicích a městech neměly rodiny pravidelný příjem po celý rok. Strádání stávkujících se tak zvýšilo, ale jejich elán ke stávce stále přetrvával. K tomu také pomohla solidarita ostatních obyvatel, kteří organizovali sbírky na pomoc rodinám stávkujících horníků. Postup, jak stávkujícím horníků omezit finanční

podporu, byl mimo jiné také obsažen v Ridleyho zprávě z roku 1978 (McSmith 2010: 142–143). Ridley ve zprávě volal i po velké policejní mobilizaci, která by udržovala pořádek. Kolem 3000 policistů v okolí East Midlands poté dohlíželo na to, aby doly zůstaly otevřené pro pracující, jelikož před doly hlídkovali stávkaři, tzv. *picketing* (McSmith 2010: 143). MI5 se do stávky zapojila také. Posílala pravidelné zprávy o počínání Scargilla a dalších členů NUM vládě. Aktivity MI5 zahrnovaly získávání informací pomocí odposlouchávání telefonních hovorů a instalování štěnic v jejich zasedacích místnostech (McSmith 2010: 143–144).

Nejznámější konfrontací mezi policisty a horníky se stala událost před *Orgreave Cork Works*, kde hlídkovalo 5 tisíc horníků (McSmith 2010: 145). První den bylo zatčeno 84 lidí a zraněno 69. Druhý den se stávkující vrátili s Arthurem Scargillem v čele. Ten byl zatčen, ale později propuštěn na kauci. Tato situace trvala další tři týdny. Vrcholem se stal 18. červen, kdy se před *Orgreave* shromáždilo 6,5 tisíce horníků oproti 3 tisícům policistů. Přítomní horníci a Scargill si byli velmi dobře vědomi, že postupují protizákonně. *Orgreave* byla totiž ocelářská firma, ne uhelná, tudíž se jednalo o druhořadé stávkovací hlídky, tzv. „*secondary picketing*“. Toto jednání bylo postaveno mimo zákon v roce 1981 Jimem Priorem (McSmith 2010: 146).

Publicita vedení NUM utrpěla zveřejněním článku v *Sunday Times*, který odhalil, že Roger Windsor, výkonný ředitel NUM, odletěl do Libye, kde sháněl peníze pro odbory. Tento případ nebyl jediným pochybným sháněním peněz, které NUM provádělo. Již dříve se spekovalo o finanční podpoře ze Sovětského svazu. Peníze z Libye byly ovšem mnohem problémovější, jelikož rok předtím (1984) někdo zahájil střelbu z okna libyjské ambasády v Londýně, při níž byla zabita mladá policistka Yvonne Fletcher. Tato zpráva poškodila vztahy mezi Scargillem a Neilem Kinnochem, předsedou opoziční Labour Party (McSmith 2010: 148).

Za pouhé dva týdny se ovšem stalo něco mnohem závažnějšího. Vztahy mezi stávkujícími horníky a těmi, kteří se rozhodli vrátit do práce,

byli stále napjatější. Mezi těmi, kteří se vrátili do práce, byl i David Williams. Ten byl odvážen do práce taxíkem v policejním doprovodu, aby se zabránilo fyzickému napadení. Jednoho dne byl ovšem na jeho auto hozen blok cementu ze silničního mostu. Williams přežil, ale jeho řidič, taxikář David Wilkie, byl na místě mrtev. Jeho smrt zemí otřásla a nálada mezi horníky se začala měnit. Mnohem více stávkujících se vracelo do práce a střety mezi horníky a policisty nebyly tak časté. Představitelé NUM si začali být vědomi toho, že tento boj prohráli. 3. března 1885 tak svolali konferenci, kde řešili, zda ve stávce i nadále pokračovat. Delegáti hlasovali 98 hlasy ku 91 pro ukončení stávky (McSmith 2010: 150–151).

Hornická stávka rozdělila veřejné mínění jako žádná jiná událost předtím. Pro mnohé to byl příběh o nezlomnosti hornických komunit bojujících proti politickému tlaku. Pro druhé to byl pokus nezdravě ambiciózního muže o podlomení demokracie. Je ovšem jisté, že tato stávka zanechala jak velké finanční, tak sociální škody. Desítky hornických vesnic byly zničeny a místo dolů začaly vznikat parky či městská zástavba. Počet zaměstnanců NCB, který na počátku stávky zaměstnával okolo 208 tisíc zaměstnanců, z čehož 184 tisíc bylo členů NUM, začal být po stávce rapidně snižován. Během deseti let ubylo 90% pracovních míst (McSmith 2010: 136; 152).

2.4 Privatizace

Privatizace byla jednou z reforem, která definovala 80. léta. Thatcherová považovala privatizaci za nezbytnou ke zlepšení ekonomické výkonnosti Spojeného království a zároveň bylo rozšíření soukromého vlastnictví jednou z podstat thatcherismu. Právě soukromé vlastnictví bylo podstatou jejího konceptu, jak ve společnosti posílit podnikatelského ducha a jak ve společnosti zajistit svobodu (Osborne 2013). Hlavním argumentem privatizačního programu byla větší volnost nových vlastníků. Nyní mohli zprivatizovaný podnik vést podle jejich vlastní obchodní strategie, bez ohledu na pokyny vlády a bez finančních

omezení uvalených ministerstvem financí. Další výhodou privatizace mělo být zvýšení konkurenceschopnosti, čímž zákazníci získali větší výběr služeb a cen (Childs 1993: 296).

Tzv. „lidový kapitalismus“ byl označením pro „vlastnickou demokracii“. Tento termín byl poprvé použit Anthony Edenem během výroční konference Konzervativní strany v roce 1948. Hynek Fajmon ve své knize *Margaret Thatcherová a její politika* píše, že konzervativci vždy věřili, že díky „účasti co největšího počtu občanů na soukromém vlastnictví je možné překonávat negativní důsledky sociálních nerovností ve společnosti“ (Fajmon 2010: 57). Tato koncepce byla využita po roce 1951 v oblasti vlastnictví domů, čímž se Spojené království stalo jednou ze zemí z nejvyšším počtem vlastníků domů (Fajmon 2010: 57).

Margaret Thatcherová využívala koncept, v 80. letech již známý jako lidový kapitalismus, mnohem důsledněji a ve větší míře. Během její vlády bylo zprivatizováno více než 50 státních podniků a výrazně rozšířeno právo na odkoupení obecních nemovitostí. Během 80. let se tak miliony obyčejných britských občanů mohly stát akcionáři. Tato reforma vydělala Spojenému království více než 50 bilionů liber (Osborne 2013).

Britská privatizační vlna se týkala všech odvětví, ve které měla britská vláda monopol, tedy telekomunikací, vodárenského průmyslu, ale také průmyslu automobilového a leteckého.

Britské telekomunikační služby byly před rokem 1981 poskytovány přes poštovní úřad. V roce 1981 začal telekomunikaci spravovat *British Telecom*, který vznikl o rok dříve. Ten byl zprivatizován v roce 1984 za 4 biliony liber (Osborne 2013). Pro mnohé obyvatele to byla příliš vysoká částka, a proto byla v první vlně prodeje prodána necelá polovina akcií. Zbytek byl rozprodán v dalších dvou následujících prodejkách (Osborne 2013).

Plynárenská společnost *British Gas* byla zprivatizována v roce 1986. Tento prodej akcií doprovázela série reklam „*Tell Sid*“, která

vybízela britskou společnost k nákupu akcií. *British Gas* byl zároveň producent, transportér a dodavatel zemního plynu, což zapříčinilo řadu stížností tehdejší monopolové komisi. To bylo prvním krokem k eventuálnímu rozdělení tohoto monopolu na čtyři společnosti: dodavatel elektřiny *Gentrica*, která vlastní *British Gas*, producentská společnost *BG Group* a transportér *Lattice*, který se od té doby spojil s *National Grid* (Osborne 2013).

Elektrárenský průmysl byl ve Spojeném království do konce 80. let představován pouze jedinou firmou, *Central Electricity Generating Board* a 12ti regionálními pobočkami, které se staraly o lokální distribuci. Tato firma byla zprivatizována v roce 1990 (Osborne 2013).

V roce 1989 bylo zprivatizováno deset vodáren poté, co byla zavedena nová regulační struktura. Během let 1974 až 1985 byl vodárenský průmysl rozdělen na deset státních regionálních vodáren, které zásobovaly tři čtvrtiny Anglie a Walesu a dalších 29 soukromých statutárních vodáren (Osborne 2013).

Vláda Margaret Thatcherové zprivatizovala desítky národních firem, např. *British Aerospace*, *Jaguar*, *British Steel* a *Rolls-Roys*. Díky tomuto programu se počet vlastníků akcií zvýšil na devět milionů (Fajmon 2010: 57). Proces privatizace měl ale řadu problémů. Podle kritiků byl prodej národního majetku špatně proveden a Spojené království na tom prodělalo několik bilionů liber. Státní podniky byly nevyhnutelně rozprodány mezi malé skupiny investorů, zahraničním kupcům nebo velkým institucím, tudíž nejen britským občanům (Childs 1993: 296).

Pro Margaret Thatcherovou bylo vlastnictví domu klíčem k soudržné a morální rodině. Spoléhání se na sociální bydlení viděla jako oslabování osobní zodpovědnosti (Gulliver 2013). Prodej obecních bytů se v mnoha ohledech od privatizace státních podniků lišil. Obecní nemovitosti byly prodávány stávajícím nájemníkům, z nichž by mnozí nemohli tuto koupi za normálních podmínek uskutečnit (Childs 1993: 296).

Její vláda uskutečnila dvě reformy v oblasti bydlení, v roce 1980 a 1988 (Gulliver 2013). Zákon z roku 1980 rozšířil právo na koupi obecních bytů i na nájemníky a nemovitosti byly prodávány za nižší než tržní cenu. Během následujících deseti let se tak prodalo více než milion bytů za celkovou sumu 60 bilionů liber (Gulliver 2013). Thatcherová použila daňovou úlevu na hypotéky jako zdroj financování bytového vlastnictví. Během její vlády se tyto dotace zvýšily z 2,5 bilionů na 8 bilionů s počtem příjemců okolo 9,7 milionů (Gulliver 2013). Skoro polovina dotací šla rodinám s již vyšším platem a s největšími hypotékami, a tím se ještě více zvětšoval rozdíl mezi rodinami s vyšším a nižším příjmem. To také hrálo roli ve zvyšujících se rozdílech v sociálním bydlení. Zákon z roku 1988 rozšířil právo na finanční vklady soukromého sektoru do výstavby sociálního bydlení. Dále zavedl režim vyššího nájmu, což zanechalo rozpočet s dávkami na bydlení v potížích, jelikož se jeho výdaje rapidně zvýšily (Gulliver 2013).

Koncepce lidového kapitalismu měla z celé politiky Thatcherové největší transformační efekt na britskou společnost. Díky privatizaci dostali obyčejní Britové možnost investovat peníze a vlastnit své domy. Dostali se do konkurenceschopného prostředí, ve kterém mohli naplno využít svého podnikatelského ducha. Střední třída díky tomu výrazně posílila a Konzervativní strana díky tomu získala novou voličskou základnu – občany, kteří prostřednictvím této politiky profitovali. Příkladem úspěchu privatizace je Essex, který se koncem 80. let stal místem, kde s přehledem vyhrávala Konzervativní strana (Fajmon 2010: 58; Heffer 2010).

2.5 Velký třesk na finančním trhu

V roce 1986 vláda Margaret Thatcherové deregulovala velkou část finančního sektoru, čímž se londýnské City transformovalo z uzavřeného prostředí absolventů soukromých škol na více otevřené, mezinárodní a technologicky vyvinuté finanční centrum západní Evropy.

V roce 1983 začali Sir Nicholas Goodison, bývalý předseda London Stock Exchange, a Cecil Parkinson, ministr obchodu a průmyslu, vypracovávat nový regulační rámec, který zavedl elektrotechnické obchodování v The City, a tím se zrušilo klasické obchodování a transakce z očí do očí. Usnadnilo to také půjčování peněz, jelikož nyní se vše mohlo vyřizovat elektronicky či telefonem (Fortson: 2006; McSmith 2010: 168).

Velký třesk na londýnské burze změnil mnoho zajetých zásad. Zničil neviditelnou bariéru, které do té doby oddělovala makléře, zastupující při obchodu s akciemi jejich klienty, a tzv. *jobbers*, kteří se orientovali pouze na nákup a prodej některých cenných papírů. Nyní zde neparticipovali pouze absolventi soukromých škol, tzv. *old boy's network*, ale také lidé z dělnické třídy. Po letech, kdy se zahraniční investoři cítili být znevýhodňováni starým systémem, zde najednou mohli investovat své peníze. To nevyhnutelně znamenalo vyšší pracovní zátěž. Pracovní doba se stala delší, přestávky na oběd kratší a pracovníci se museli přizpůsobit velkému stresu, způsobenému tvrdou soutěživostí. Díky vymizení neprůhledných vnitřních struktur, které dříve v City byly samozřejmostí, se mobilita mezi jednotlivými firmami stala snazší a loajalita zaměstnanců vůči zaměstnavateli se naopak zcela vytratila (Fortson 2006; McSmith 2010: 169).

Menší britské banky mohly mezitím začít se zřizováním integrovaných investičních bankovních operací. Kreditní karty, na počátku 80. let velmi vzácné, se nyní pomalu stávaly součástí peněženky každého britského občana.

Velký třesk znamenal obrovský nárůst zisku ve finančním sektoru a ministerstvo financí tak z daně příjmu právnických osob inkasovalo 26% oproti 18%, které získávalo před reformou (Fortson 2006). Zrušení regulačních principů znamenalo, že firmy neměly limitováno, kolik peněz si mohou vypůjčit, což ovšem znamenalo, že když se zadlužily a nemohly

splácet, dopad se rychle rozrostl z jedné instituce do dalších, tzv. dominový efekt (Matthews 2013).

3 Proměna britské společnosti

Britská společnost, tradičně silně hierarchicky uspořádaná, se v období novověku zformovala do tří distinktivních sociálních tříd, označovaných jako vyšší, střední a dělnická⁴. Rozčlenění jednotlivých skupin se posuzovalo podle několika faktorů, v nichž prominentní roli hrály ekonomický status, vzdělání a zaměstnání (Hierarchy Structure 2015).

3.1 Dělnická třída

Jako vznik novodobé dělnické třídy v Británii se často uvádí období průmyslové revoluce. Během první poloviny 19. století docházelo k rapidní industrializaci a urbanizaci, zapříčiněné stále větším zaměřením britské ekonomiky na průmyslovou výrobu. Dělnická třída tedy pomalu opouštěla zemědělství a stěhovala se do měst za prací. Na tuto změnu prostředí reagovala spíše obranně, především zakládáním odborů a vzájemných pojišťovacích spolků. Tento přesun k průmyslové výrobě ovšem nebyl bezproblémový (Hopkins 1991: 1–2). Po skončení napoleonských válek v roce 1815 se stále větší část pracujícího obyvatelstva, především v oblastech, které se zprůmyslňovaly, ale nadále zůstávaly bez volebního práva, přidávala k hnutím požadajícím reformy. Pracující argumentovali tím, že rozšíření hlasujícího práva na pracující muže povede k lepšímu využití veřejných peněz, spravedlivějším daním a ke zrušení omezení obchodu, které poškodilo průmysl a zapříčinilo nezaměstnanost (Mather 2015).

⁴ V roce 2013 uspořádalo BBC sociální průzkum, ve kterém se ukázalo, že v současné době existuje ve Spojeném království celkem sedm sociálních tříd a ne pouze tři. Tradiční rozdělení sociálních tříd považují badatelé za zastaralé a odrážející pouze 39% populace. Průzkum zkoumal tři dimenze – ekonomický, sociální a kulturní kapitál (BBC 2013).

Zásadní událostí, do níž se promítl boj nižších vrstev za volební právo, byl masakr na St. Peter's Field u Manchesteru, tzv. *Peterloo*. Během tohoto protestu došlo k násilnému potlačení shromážděných, při němž bylo zraněno několika stovek obyvatel a desítky jich zemřely. Násilné potlačení vyvolalo mezi obyvateli Británie velkou vlnu nespokojenosti (Mather 2015). Další důležitou událostí první poloviny 19. století bylo hnutí tzv. chartistů ve 40. letech, kteří organizovali petice pro změnu parlamentního systému (Roberts 2011). Chartisté požadovali všeobecné volební právo pro muže, zrušení podmínky pro členství v parlamentu, která požadovala vlastnictví nemovitosti, roční parlamentní volby, rovné zastoupení a volbu v utajeném hlasování. Přestože se jejich program nepodařilo prosadit, toho hnutí mělo v dlouhodobějším měřítku velký význam, neboť dodalo dělnické třídě sebedůvěru. Během následujícího století byly téměř všechny požadavky chartistů uzákoněny (Roberts 2011). Vláda tyto nepokoje překonala tím, že začala uvádět do praxe reformy, které ve většině případů byly navrženy ad hoc bez jakéhokoliv dlouhodobějšího plánu. Došlo tedy k regulaci pracovních hodin v textilních továrnách, k podpoře nově vznikajících církevních škol, reformě zákona o chudobě a započala reforma veřejného zdravotnictví (Hopkins 1991: 1).

Typickým pracujícím Angličanem v druhé polovině 19. století byl pracovník v průmyslu, nikoli v zemědělství. Tím, jak rostla průmyslová společnost, bylo zapotřebí pokračovat v sociálních reformách. Získání volebního práva mělo velkou roli ve změně postavení členů dělnické třídy. Do roku 1900 začali zastávat pozice dříve nemyslitelné, jako např. radní městských částí nebo jako členové školních rad. V roce 1900 byla také založena politická strana *Labour Representation Committee*, která se později přejmenovala na Labour Party (Hopkins 1991: 2). Tato sociální třída, která na počátku století byla stále známá jako „spodní masa“, se v průběhu 19. století přeměnila na respektovanou a potencionálně vlivnou skupinu v politické sféře (Hopkins 1991: 2)

V roce 1910 tvořila dělnická třída, tedy všichni, kteří pracovali manuálně, velkou většinu britské společnosti a až do roku 1950 tvořila tři čtvrtiny britské populace (Todd 2014). Ačkoliv se tedy tato třída začala utvářet již během průmyslové revoluce, teprve během 20. století se s ní její příslušníci začali plně identifikovat. Byli tak označováni jak v tisku, tak v politice. Politická moc obyčejných žen a mužů, jejich zdraví a bydlení a rozmanitost volnočasových aktivit se zlepšily. Využili nových možností zabezpečení a finančních úvěrů k získání určité nezávislosti. Ne všichni členové dělnické třídy se chtěli stát členy střední třídy, pouze se chtěli zbavit finanční úzkosti a strachu (Hopkins 1991: 1; Todd 2014).

Během 80. let se dělnická třída ocitla v problémech. Politika Margaret Thatcherové, především zavírání průmyslových podniků, na ně měla velký dopad. V poválečných letech byl sociální stát a plná zaměstnanost brány jako pilíře civilizované společnosti. Pro Thatcherovou ovšem představovaly překážky bránící růstu ekonomiky. Kvůli poklesu těžkého průmyslu a zavírání dolů se mnoho mužů ocitlo bez zaměstnání. Vláda byla proto nucena zavést novou škálu sociálních dávek – tzv. *Supplementary benefit*, neboli dodatečný příspěvek, byl nahrazen sociální podporou v roce 1988 (Hopkins 1991: 217). Byl vytvořen sociální fond (*Social Fund*) a zvýšeny dávky na bydlení. Přidělení dávek žadatelům ovšem záviselo na tom, jak velkoryse byly spravovány a v 80. letech převažoval spíše trend zpříšňování podmínek. Velký důraz se kladl na prokázání toho, že si žadatelé skutečně hledají práci a nezaměstnaní absolventi škol se účastní pracovních školení. Školicí program *Youth Training Scheme* byl zaveden v roce 1983, aby poskytl 12ti měsíční školení pro absolventy středních škol. V roce 1986 byl poté reformován tak, že absolventi ve věku 16ti let měli nárok na dvouleté školení a ve věku 17ti let na roční (Hopkins 1991: 217).

Nezaměstnanost se dotkla především starších a mladých mužů, kteří pracovali v průmyslu, což mělo negativní dopad i na jejich soukromé životy. Oblasti s vysokou nezaměstnaností byly především na severu

Anglie, naopak jihovýchodní část, tedy Londýn a blízké okolí, na tom byla v rámci zaměstnanosti nejlépe. Norman Tebbit, tehdejší ministr práce a sociálních věcí, poradil nezaměstnaným severanům, ať dělají to, co jeho otec během 30. let. Tedy začít dojíždět za prací. Mnoho mužů ze severu tuto radu vyslyšelo a začalo dojíždět na jih Anglie za prací, hlavně ve stavebnictví. Rodinu viděli pouze o víkendech (Hopkins 1991: 217). Mezi lety 1971 až 1987 se začaly ženy zaměstnávat častěji, v roce 1987 pracovalo 60% žen, ale velká většina z nich jen na půl úvazku (Hopkins 1991: 208). Během této doby stoupla nezaměstnanost mezi muži z 9% na 12%, což vytvořilo tlak na manželské soužití dotčených rodin (Hopkins 1991: 208). Mnoho žen z dělnické třídy se stávalo finančně nezávislých na svých manželech, ale důvodem pro hledání práce byla ve většině případů výpověď z práce, kterou dostali jejich manželé. Někteří muži tuto změnu rolí přijali bezproblémově, někteří ovšem nikoliv a stále po svých ženách požadovali, aby zastávaly i domácí práce (Hopkins 1991: 255). Selina Todd, ve své knize *The People: Rise and Fall of the Working Class*, uvádí příklad rodiny Jean McLoughlinové z Liverpoolu. Ta vlastnila malý obchod s koberci, který díky rostoucímu vlastnictví domů velmi prosperoval. Manžel Jean, Freddie, podal v práci výpověď, aby mohl pomáhat v obchodě, ovšem i nadále po Jean požadoval, aby doma uklízela, vařila, nakupovala a také aby mu odevzdávala tržby z obchodu. Jean a Freddie se v roce 1989 rozvedli (Todd 2014). Počet rozvodů se obecně v 80. letech zvýšil, s počtem 176 969 rozvedených párů oproti 37 657 rozvedeným párům v roce 1964 (Todd 2014). Ačkoliv se pozice žen na pracovišti během 80. let zlepšila, výrazněji to bylo vidět spíše u střední třídy (Hopkins 1991: 256).

Nejpopulárnější politikou Margaret Thatcherové mezi dělnickou třídou byla privatizace státních bytů a domů. V minulosti byli členové dělnické třídy vlastníci svůj dům spíše minoritou a ačkoliv se během Thatcherové počet vlastníků zvýšil na 50%, vysoký počet nájemníků stále přetrvával (Hopkins 1991: 236–237). Mnoho obyčejných lidí tuto politiku

využívalo z důvodu, že se domnívali, že je to pro ně výhodné. Ron a Edna Jonesovi z Liverpoolu byli mezi prvními, kdo této politiky využili, a dům, který si do té doby pronajímali, koupili. Důvodem jejich rozhodnutí byla nová, státem dotovaná hypotéka, která domácnostem umožňovala koupit si dům za výhodnou cenu a která byla často levnější než nájem. Koncem 70. let a počátkem 80. let začaly ceny nájmu stoupat a městské čtvrti se tak stávaly polarizované (Todd 2014). Jonesovi se tak, jako většina lidí v podobné situaci, obávali, že další zdražení nájmu nezvládnou. Ron Jones v 70. letech opustil svou práci řidiče autobusu a začal pracovat jako obchodní zástupce, což sice znamenalo kariérní vzestup, ale zároveň velmi nejisté zaměstnání. Během své kariéry jako prodejce byl Ron celkem třikrát propuštěn kvůli nadbytečnosti, naposledy se tak stalo v roce 1979 a od té doby až do roku 1983, kdy se vrátil na pozici řidiče autobusu, byl nezaměstnaný. Koupě domu pro něj tedy znamenala určitý způsob zabezpečení (Todd 2014). Ačkoliv bylo soukromé vlastnictví úspěšné, negativní stranou tohoto úspěchu byla převažující chudoba a existence slumů. Jedním z takovýchto slumů bylo i tzv. krabicové město, neboli *Cardboard City*, v Londýně. Tato provizorní kolonie vznikla začátkem 80. let v podchodu v blízkosti stanice Waterloo a byla domovem až pro dvě stě lidí bez domova (BBC 1998).

Obecně řečeno se ale bydlení v 80. letech stalo pohodlnějším. V roce 1982 vláda deregulovala trh a eliminovala úvěrovou kontrolu, což pro obyčejné obyvatele znamenalo možnost vzít si mnohem větší půjčky než předtím (Todd 2014). Konzervativci tedy povzbuzovali obyvatele k tomu, aby si brali úvěry a půjčky, v nichž byly započítané i hypotéky, aby si mohli užívat přepych, který umožňovaly moderní technologie a který si předtím dovolit nemohli. 51% domácností nyní vlastnilo televizi, pračku a mrazící box (Hopkins 1991: 239). Vlastnictví mikrovlnných trub a videorekordérů se rapidně zvyšovalo. Do roku 1988 se vlastnictví automobilu zvýšilo na 66% (Hopkins 1991: 239).

V 80. letech byly ve Spojeném království tisíce mladých lidí z imigrantských rodin, kteří se již v Británii narodili nebo se s rodiči přistěhovali velmi malí, tudíž pro ně Británie byla jedinou domovinou, kterou znali. Od 50. a 60. let byla imigrace do Británie výrazně omezena, ale do roku 1980 bylo 1, 5 milionu pracujícího obyvatelstva z minoritní etnické skupiny (Hopkins 1991: 256). Ženy z minoritní společnosti pracovaly hlavně ve zdravotnictví a výrobním průmyslu, muži poté v dopravě, komunikacích, zdravotnictví a ve výrobě (Hopkins 1991: 257). Velká část majoritní společnosti ale nechtěla, aby si imigranti mysleli, že je Spojené království jejich permanentním domovem. Příkladem tohoto přístupu může být projev konzervativního politika Enocha Powella přezdívaný „*Rivers of Blood*“, v němž varoval před sociálními dopady nekontrolované masové imigrace. Powell v roce 1979 již nebyl poslancem, ale jeho vliv byl stále značný. Konzervativní vláda tedy roku 1979 vydala manifest, v němž ujišťuje imigranty, že žádná povinná repatriace neproběhne, ale pokud budou chtít odejít, vláda jim pomůže (McSmith 2010: 78 – 79). Problém imigrace nebyl problémem přistěhovalců, nýbrž problémem z velké části rasovým. To bylo zřetelně vidět na situaci z roku 1979, kdy stovky tisíc uprchlíků z Vietnamu prchaly ze své domoviny na lodích. OSN požádala západní země, aby uprchlíky přijaly a na britskou vládu se také obrátila vláda Hongkongu, který byl v té době britskou kolonií a do nějž uprchlíci ve velké míře proudili. Pro konzervativní vládu nebyl žádný důvod, proč by uprchlíky přijmout neměla, jelikož většinu tvořily etnicky čínské rodiny, které ve Vietnamu vytvářely podnikatelskou třídu a které prchaly před komunistickým režimem. Jakmile by se tedy v Británii usadily, mohly být soběstačné a přínosné ekonomice. Ministři vnitra a zahraničních věcí, Lord Carrington a William Whitelaw, chtěli vyhovět, ovšem Margaret Thatcherová nikoliv. Své rozhodnutí odůvodnila tím, že nevidí důvod dávat při rozdělování obecních domů přednost imigrantům před občany Spojeného království. Pokud by se ovšem jednalo o uprchlíky například

z Jižní Rhodesie, Polska či Maďarska, neměla by Thatcherová takové námitky, jelikož by se tito obyvatelé lépe začlenili do britské společnosti (McSmith 2010: 79–80).

V této atmosféře bylo tedy získání práce pro imigranty složité. Mít etnický původ znamenalo být odkázán na málo placenou práci nebo být nezaměstnaný a žít v nevyhovujících domech ve vnitroměstských ghettech. Recese se tedy minorit dotkla jako prvních, což znamenalo, že procento nezaměstnaných mezi minoritami bylo až dvakrát vyšší než mezi zbytkem společnosti. V únoru 1981 dosahovalo procento nezaměstnaných mezi minoritami až 82% (McSmith 2010: 81). Vysoká nezaměstnanost a neadekvátní bydlení podněcovalo rostoucí frustraci imigrantů. Katalyzátorem pro nepokoje bylo také chování policie, která díky právu „zadržet a prohledat“ (*Stop and Search*) mohla zastavit každého, který se jim zdál jakkoliv podezřelý. Tím, že minority žily ve špatných podmínkách, trávili mladí lidé volný čas venku na ulici, což se policii zdálo podezřelé. Většina takto zadržovaných tedy pocházela z minoritních skupin (McSmith 2010: 82; Todd 2014). První nepokoje vypukly v Brixtonu v Londýně, kde proběhlo několik pouličních střetů mezi policií a místními obyvateli, což vyústilo v zatčení 224 výtržníků a zranění 149 policistů (Hopkins 1991: 257). Během těchto nepokojů byly použity cihly, kameny a, poprvé na britské půdě, také zápalné lahve. Další nepokoje proběhly v Toxtethu v Liverpoolu, Handsworthu v Birminghamu a v dalších částech Londýna. Tyto nepokoje ovšem nebyly pouze rasově motivované, jelikož se k mladíkům tmavé pleti přidávali i mladí běloši, kteří si tak vybíjeli svou frustraci z nedostatku práce a peněz. Nepokoje pro ně tak představovaly jediný kolektivní vliv, který mohli realizovat (McSmith 2010: 85; Hopkins 1991: 257; Todd 2014). Selina Todd ve své knize *The People* uvádí případ Carltona Duncana, imigranta z Karibiku, který bral tyto nepokoje spíše jako protesty proti strádání, které bylo ve velké míře koncentrováno v černošských komunitách (Todd 2014). Margaret Thatcherová se na místa postižená nepokoji, konkrétně do

Toxtethu, zajela podívat. Podle ní se zdaleka nejednalo o nejhorší čtvrt' ve městě a mladí výtržníci by podle ní měli co na práci, pokud by skutečně chtěli, například posekat rostoucí trávu v okolní zástavbě (McSmith 2010: 88). Po roce 1985 se žádné další nepokoje neodehrály, hlavně díky zlepšení vztahů v rámci komunit a přijetí citlivějšího policejního přístupu (Hopkins 1991: 158).

V 80. letech se začalo objevovat nové rozdělení dělnické třídy. Dříve byla rozdělena na manuální a nemanuální pracovníky a na kvalifikované a nekvalifikované pracovníky. Toto rozdělení začínalo být narušeno rozšiřujícími se pozicemi v kancelářích a u montážních linek v 60. letech. V 80. letech se dělnická třída rozdělila na pracující a ty, kteří byli na sociální podpoře státu. Sociolog Ray Pahl vypracoval studii na Isle of Sheppey, kde zkoumal svoji teorii, že nezaměstnanost vytváří polarizaci mezi čtvrtěmi, kde bydlí dělnická třída. Ve svém průzkumu představil dvě rodiny, z nichž jedna rodina spoléhala na příjem ženy, která pracovala jako uklízečka na půl úvazku, jelikož její manžel byl propuštěn pro nadbytečnost. Druhá dvojice se mohla spolehnout na dva příjmy, manžel pracoval jako přístavní dělník a jeho žena jako kuchařka na poloviční úvazek. Obě tyto rodiny měly stejný rodinný status i vzdělání, ale jejich životní styl byl naprosto odlišný. Pracující dvojice si užívala spokojený, uvolněný život, zatímco ta druhá žila v neustálém napětí, zda si bude moci dovolit zaplatit účtenky (Todd 2014).

Během 80. let se mezi dělnickou třídou začal šířit pocit, že být členem této třídy automaticky znamená nedostatek peněz (Todd 2014). Tato polarizace dělnické třídy se odrazila také ve volnočasových aktivitách. Dovolená se během 80. let prodloužila na čtyři týdny, oproti dvěma týdnům v roce 1961, ovšem někteří měli dovolenou vynucenou tím, že ztratili zaměstnání. Počet těch, kteří si mohli dovolit trávit dovolenou mimo domov, se zvýšil na 1 z 5 v roce 1987, oproti 1 ze 7 v roce 1971 (Hopkins 1991: 260). Třetina z nich si jako svou destinaci vybírala Španělsko. Návštěvnost fotbalových zápasů poklesla mezi roky

1971 až 1987 o 36%, jelikož diváci s malými dětmi byli odrazeni nárůstem chuligánství a nevhodného chování fanoušků během zápasů a nezaměstnaní si nemohli dovolit vstupenky (Hopkins 1991: 261).

Tradiční dělnická třída tedy v 80. letech zaznamenala úpadek, jelikož vysoká míra nezaměstnanosti rozdělila dělnickou třídu na ty, jenž pracovali a ty, kteří nikoliv. Mezi mladými lidmi v dělnické třídě se začalo šířit přesvědčení, že britská společnost je nyní rozdělena na vyšší třídu, dělnickou třídu a nižší třídu, jenž se skládala z nezaměstnaných, velmi málo placených, starých, nemocných, neúplných rodin a minorit. Tedy všech, kteří byli závislí na podpoře státu. Někteří začali hovořit o vzniku nové spodní třídy, neboli „*underclass*“ (Hopkins 1991: 273; Todd 2014).

3.2 Střední třída

Po staletí byla nejsilnější sociální třídou aristokracie. Koncem 18. století se ale její postavení začalo měnit. Střední stavy (*middle orders*), které se objevily mezi 14. a 18. stoletím, se během 18. století staly střední třídou (James 2006: 2). Střední třída byla díky své vynalézavosti, podnikavosti a vytrvalosti hlavní hnací silou průmyslové revoluce. Díky své vzdělanosti a přesvědčení o pokrokovosti vlastních hodnot si nárokovala právo rozhodovat a organizovat společnost (James 2006: 1). Díky průmyslové revoluci přestala být půda jediným zdrojem bohatství a členové střední třídy mohli zbohatnout díky výrobě a obchodu s produkty. Nová průmyslově zaměřená ekonomika vyžadovala nové technické a administrativní profese, které předpokládaly vysoký stupeň vzdělání. Počet obyvatel, kteří se začali identifikovat se střední třídou, narůstal, jelikož muži začali být definováni jejich profesí a ne rodinným původem. Středostavovští muži začali řídit továrny, obchodovali nebo pracovali jako právníci (Hughes 2015; James 2006: 1).

Společné obavy a vize daly historii střední třídy souvislost a spojitost. Ovšem jejich historie i tak zůstává plná paradoxů a rozporuplností. Členové této třídy, která se na jedné straně pyšnila tím,

že reprezentovala inteligenci, inklinovali ke skepticismu a nejednotě. Byly zde neshody mezi prosazováním individualismu a pocitem solidarity, mezi idealismem a pragmatismem a mezi empirickou vědou a náboženskou vírou. Jejich inklinace k pochybnostem a námitkám znamenaly, že střední třída nikdy nemohla být zcela jednotná. Můžeme tudíž v historii a současnosti sledovat, jak členové střední třídy vyznávají navzájem protichůdné postoje.

V historii přijala střední třída jak kalvinismus, tak evangelismus, utilitarianismus, liberalismus a konzervatismus, v novodobé historii to pak byl thatcherismus či ideje *New Labour*⁵. Jejich konverze ovšem nikdy nebyla permanentní, tudíž se střední třída neustále vyvíjí a je těžké ji zařadit do jednoho směru, který by následovala. Jejich podstatou ovšem zůstává to, že se skládá z duševně pracujících (*brainworkers*) a status, vzdělání a majetek byly pro střední třídu vždy velmi důležité. Tato třída byla značně materialisticky založená a lpěla na statusových symbolech, čehož využívali reklamní společnosti a PR agentury. Kořeny jejich materialismu můžeme vidět v 19. století, kdy byla placená práce pro ženy nemyslitelná a zůstávaly proto v domácnosti, kde ovšem domácí práce nevykonávaly a najímaly si služebnictvo z řad dělnické třídy. Hlavní rolí ženy v této době bylo ukázat okolnímu světu finanční úspěchy jejího chotě, což realizovala nakupováním dekorativních a náležitě drahých předmětů, jako byly například koberce či umělecké výrobky. To nejenže odráželo jejich bohatství, ale i určitý patriotismus, jelikož nákup luxusního zboží napomáhal domácímu obchodu a zároveň pomáhal ucelit Britské impérium tím, že se importovaly luxusní materiály a látky. Pro střední třídu tedy znamenala konzumnost jakousi občanskou službu (James 2006: 2 - 3; Hughes 2015).

⁵ Termínem *New Labour* se označuje modernizovaná politika Labour Party v 90. letech, kterou reprezentoval Tony Blair. Tato politika zahrnovala ideje jak socialistické, tak kapitalistické, např. ekonomická prosperita pro ně znamenala jednu z podmínek, jak zajistit efektivní sociální politiku (Giddens 2010).

Ačkoliv se střední třída vždy prezentovala jako morálně nadřazená jak dělnické třídě, tak aristokracii, neustále u vyšší třídy shledávala vzor, jak se správně chovat a jaký mít vkus. Ti nejbohatší podnikatelé se stěhovali na venkov, kde, po vzoru vyšších tříd, nakupovali pozemky a venkovská sídla. Ti méně bohatí se stěhovali alespoň na předměstí (Dellheim 2004: 29).

V 80. letech střední třída věřila konzervativcům, že se postarají o jejich zájmy a zmírní hrozbu, kterou pro ně představoval socialismus a odbory. Margaret Thatcherová totiž mluvila hlasem střední třídy, jejíž loajalitu brali konzervativci jako samozřejmou, ale jejíž názory byly často přehlíženy nebo odmítnuty jako předsudky (Mills 2013). Ovšem ne celá střední třída podporovala politiku Margaret Thatcherové, jelikož v jejích řadách byla spousta lidí pracujících ve veřejné sféře, hlavně tedy v sociálních agenturách a ve školství. Ti byli thatcherismem znepokojeni, jelikož se nyní cítili být podhodnocováni administrativou, která sociální potřeby viděla jako druhořadý problém. Zaměstnanci ve státní správě se nyní museli podřizovat pravidlům konkurenceschopného trhu, což znamenalo, že se z nich stali poskytovatelé, z jejich klientů zákazníci a ukazatele výkonnosti (*performance indicators*) se staly součástí jejich pracovního života. Její politika tedy rozšířila neshody mezi dvěma tábory uvnitř střední třídy – na jedné straně stáli ti, kteří pracovali ve státních institucích, na druhé straně ti, kteří pracovali ve finančním sektoru a v obchodě. Ti, kteří pracovali ve finančním a obchodním sektoru, sdíleli názor s mnoha thatcheristy, že pouze díky bohatství individuálních jedinců si může stát dovolit pomáhat chudým (James 2006: 464–465).

Vzdělávání bylo vždy doménou střední třídy, pro kterou to byl jeden z hlavních způsobů, jak uspět ve světě, a úspěchy jejich potomků byly důvodem k hrdosti v rámci středostavovské rodiny (Gunn 2012: 69). Selektivní školy zachovávaly sociální bariéry, s čímž někteří levicově orientovaní členové střední třídy souhlasili, ovšem sami měli výhrady vůči všeobecným školám, tzv. *comprehensive schools*, kde se vzdělávali

studenti ze všech vrstev, krom té vyšší, pokud se to týkalo jejich potomků. Přáli si, aby se vzdělávali pouze s dalšími dětmi střední třídy, což by ovšem veřejně nikdy nepřiznali (James 2006: 513). Přijetím školského zákona v roce 1980, který povoloval rodičům vybrat si školu, na kterou chtějí dítě poslat, se tento problém v rovině teorie zmírnil. Ovšem pro střední třídu, která se pyšní svou pokrokovostí, to vytvořilo morální dilema, jelikož museli analyzovat sociální geografii v místě jejich vybrané školy (James 2006: 513).

Majetek, především vlastnictví domu, je dalším důležitým prvkem střední třídy. Hypotéka pro ně znamenala spolehlivou a úspěšnou investici. Celková částka, kterou si Britové vypůjčili na koupi domu vzrostla ze 374 milionů liber v roce 1958 na 1,3 bilionů liber v roce 1997 (James 2006: 527). Tento nárůst investic do bydlení byl urychlen díky privatizaci obecních nemovitostí v 80. letech. Počet vlastníků dosáhl v roce 1991 čísla 14,3 milionů obyvatel, počet nájemníků obecních domů naopak klesl na 4,6 milionů (James 2006: 527). Počet obyvatel, kteří se stěhovali mimo město na předměstí také stoupl. Podle historika Lawrence Jamese znamenal tento nárůst majitelů nemovitostí sociální revoluci, jelikož pokud bylo vlastnictví domu znakem střední třídy, potom se tedy dvě třetiny britského obyvatelstva stalo střední třídou (James 2006: 527).

Rodinný život zůstal i v době vlády Margaret Thatcherové téměř stejný jako doposud, ale některé změny vlivem její politiky nastaly. Například volný čas, který členové střední třídy trávili doma, se během 80. a 90. let zmenšil, jelikož firmy se začaly inspirovat v Japonsku, kde jsou dlouhé přesčasy takřka součástí místní kultury, a britští pracovníci, především na manažerské a exekutivní úrovni, zůstávali déle v práci a také si nosili práci domů (James 2006: 558). V 80. letech také rostl počet zaměstnaných žen, hlavně díky expanzi oborů ve veřejné sféře a v bankovních službách. Ambiciózní a vzdělané ženy se tedy ve velkém počtu stávaly pracovní silou a už se nechtěly spokojit pouze s podřadnými pracovními příležitostmi. Starý model střední třídy, kde muž

byl jediným živitelem rodiny, se během 40ti let rozplynul (Schifferes 2009).

3.2 Nově zbohatlá vrstva

Politika privatizace Margaret Thatcherové s sebou přinesla také novou sociální třídu, a to velmi bohaté obyvatele, tzv. nové bohaté (*New Rich*), kteří ovšem neměli aristokratický původ. Tato třída se objevila převážně ve finančním centru City, kde se díky deregulaci trhu a privatizaci státních podniků objevily nové způsoby, jak zbohatnout. Díky privatizaci se zvýšil počet soukromých akcionářů ze 3 milionů na 8 milionů, z čehož mnozí pocházeli z dělnické nebo nižší střední třídy (James 2006: 467). Právě tato vrstva obyvatel, která se privatizace aktivně účastnila, poté dostala označení „*Essex man*“, „*Mondeo man*“ a „*Worcester Woman*“. Tato vrstva také pomohla Margaret Thatcherové k vítězství v roce 1979 a ve funkci premiérky ji podporovala až do roku 1990 (James 2006: 468). Členové nižší střední a dělnické vrstvy, kteří díky politice Margaret Thatcherové zbohatli a kteří své nově nabyté bohatství dávali ostentativně najevo, se stali terčem komika Harryho Enfielda. Ten pro komediální pořad *Friday Night Live* vymyslel scénku, která dostala označení „*Loadsamoney*“. V této scénce hraje neznámého fasádníka, který se chlubí svými penězi a termín „*Loadsamoney*“ definoval druhou polovinu 80. let. Tuto scénku inspirovala událost, které byl Enfield svědkem. Při fotbalovém zápase Tottenhamu s hostujícím týmem ze severní Anglie totiž londýnští fanoušci mávali bankovkami na fanoušky ze severu, který bojoval s vysokou nezaměstnaností (McSmith 2010: 168; Turner 2013: 861).

Mladí lidé, kteří se stali účetními, komerčními a korporátními právníky, komerčními bankéři, začali vytvářet novou třídu extrémně bohatých lidí, která byla metropolitní a meritokratická. Členové této třídy

se nazývali „Yuppies“⁶. *Yuppie* měl v oblibě mobilní telefon a *Filofax*, což bylo kožené pouzdro s diářem, kde měl zapsaný svůj itinerář a založené vizitky (Turner 2013: 795–796). Příkladem takového *Yuppieho* je kreslená postavička jménem Alex, která se poprvé objevila v deníku *The Independent* a byla vytvořena Charlesem Peattiem a Russelem Taylorem. Alex je zaměstnán ve finanční firmě sídlící v City. Jeho charakteristickým rysem je jeho posedlost penězi a jeho bezohledné a nečestné jednání. Svě bohatství dává ostentativně najevo, svou ženu Penny vzal na víkend do Benátek, ale pouze aby dostal zlatou zákaznickou kartu od aerolinek, stěžuje si, že jsou jeho účty příliš malé a umění hodnotí pouze podle jeho ceny. Alex upřímně věří, že jeho inteligence a úsilí zasluhují řádné finanční ohodnocení a že život je darwinistickým bojem, kde uspějí pouze ti nejlepší, mezi něž se řadí. Občany, kteří neměli takové štěstí jako on a jsou závislí na příspěvcích od státu, považuje za „parazity“ (Nicholas 2009: 31–37). Podle historika Alwyna Turnera je na *Yuppies* možné vyzorovat kulturní změnu, kterou představoval pohled na ambiciózní a materialistické lidi. V poválečném období byly tyto znaky v mnoha kruzích považovány za nevídané. Nyní se na ně ovšem začalo nahlížet jako na něco žádoucího a obdivuhodného. I přesto byli *Yuppies* známí spíše kvůli svému chlubení se penězi, například v restauracích, než pro jejich vkus a kulturu, v níž byli často velmi nevzdělaní (Turner: 2013: 796–798).

Novou bohatou třídu ovšem netvořili pouze mladí lidé. Těm starším, kteří využili privatizaci pro masivní nákup akcií a často byli na ředitelských pozicích, se říkalo „*Fat Cats*“. Tito lidé nebyli v oblibě ostatních obyvatel, kteří svou nelibost dávali velmi najevo. Například ředitel *British Gas*, Cedric Brown, dostal přezdívku „*Cedric the pig*“. Stejně jako Alex byli tito *Fat Cats* přesvědčeni, že jejich astronomický plat je v souladu s jejich užitečností pro firmu a bez nich by daná firma

⁶ Termín *Yuppie* je akronymem pro „*young and upwardly-mobile*“ (McSmith 2010: 182).

zkrachovala. Tento argument ale podkopával fakt, že spousta z nich vedla již krachující firmy.

Ve společnosti stále panoval morální odpor k odměňování neúspěchu a jako důvod oslavování bohatství se považovalo subjektivní rozhodnutí, že je bohatství zaslouženo (James 2006: 579). *Yuppies* a *Fat Cats* tedy veřejnou oblibu nikdy nezískali. Mnozí na ně pohlíželi jako na podomní prodavače, kteří vyměnili prodej vysavačů za obchodování s ropou. Ovšem ti, kteří využili ekonomické revoluce Thatcherové k tradičnímu podnikání, které bylo Thatcherovou podporováno, si oblibu lidí získali. Jejich finanční úspěchy byly oslavovány jako úspěch jejich podnikatelského ducha, který jim zajistil založení vlastních firem. Takovými lidmi byl například Andrew Lloyd-Webber, Alan Sugar, který založil firmu prodávající elektroniku *Amstrad* či Anita Roddick, která založila kosmetickou firmu *Body Shop* (Turner 2013: 817 – 818). Největším takovýmto podnikatelem byl Richard Branson, který na konci 60. let založil firmu *Virgin*. Branson se stal významnou osobností v hudbě, podnikal i v nakladatelství či filmové produkci. V roce 1984 oznámil, že chce založit novou zaoceánskou aerolinku, což si získalo pozornost médií (Turner 2013: 820). Branson byl ve společnosti velmi oblíben (Turner 2013: 823).

Ekonomická obnova v 80. letech změnila sociální hierarchii. Politika privatizace znamenala jak nárůst platů ve finančním sektoru, tak také nové možnosti pro členy dělnické třídy, jak se dostat k pozicím s mocí a vlivem. Sociální původ tedy přestal být důležitý, cenila se ambicióznost a tvrdá práce. Velký počet mladých lidí z dělnické vrstvy využil nárůstu počtu pozic ve finančním sektoru, reklamních agenturách a v sektoru služeb, které byly dobře placené. Koncem 80. let také došlo k nárůstu konzumerismu, což bylo zapříčiněno pocitem, že nyní lze koupit vše. Nová obchodní a ekonomická struktura, která povzbuzovala soběstačnost lidí a podporu podnikání rozostřila sociálně-ekonomické třídní dělení (James 2006: 583–584; Turner 2013: 784–785).

4 Kultura

Margaret Thatcherová vždy prosazovala zavedení tržních pravidel i do jiných oborů, než pouze do ekonomických. To se týkalo také umění a kultury obecně. Funkční období Margaret Thatcherové začalo škrtů v grantech pro Umělecký výbor (*Art Council*) o 4,8% (Billington 2013). Během její vlády došlo k nahrazení veřejných dotací do umění firemním sponzoringem a k transformaci Uměleckého výboru z nezávislé instituce na nástroj podléhající vládě. V umění se prosazovala kultura individualismu a s každým podoborem, ať už se jednalo o televizi, divadlo či filmový průmysl, se zacházelo jako s firmou, jejíž hlavní náplní bylo obstát na konkurenceschopném trhu. V 80. letech tak poprvé začala různá muzea či galerie vybírat vstupné a aby si zajistila dotace, začala přizpůsobovat expozice průměrnému návštěvníkovi a vytratila se chuť experimentovat. Ministr kultury, Richard Luce, tyto kroky hájil s tvrzením, že schopnost přilákat dostatek zákazníků je testem naší schopnosti uspět (Christopher 1999: 1, 14; Billington 2013).

Muzikály se v 80. letech staly dominantním žánrem britského divadla. Sama Thatcherová byla jejich velkou příznivkyní, hlavně z toho důvodu, že muzikály velmi prosperovaly. Andrew Lloyd Webber, hudební skladatel a muzikálový producent, byl pro Thatcherovou symbolem toho, jak by divadlo mělo vypadat. Představoval pro ni vše, co sama schvalovala, tedy podnikatelskou dovednost, světově známou značku a schopnost vydělat peníze. Webber v 80. letech vytvořil několik známých muzikálů, např. *Kočky (Cats)*, *Starlight Express* a *Fantom Opery*. Jejich pestrobarevnost, využití technických vymožeností a chytlavé písně s jednoduchými texty jim zaručily obrovský úspěch a zisky. Tyto muzikály se poté přesunuly jak na newyorskou Broadway, tak i do jiných divadel po celém světě. Podle divadelního kritika Michaela Billingtona je příznačné,

že se muzikály staly dominantní formou divadla v 80. letech, jelikož představovaly thatcherismu v akci. Muzikál oslavoval úspěch individualismu a schopnost produkovat zisk (Billington 2013; Christopher 1999: 69).

Televizní kanály v Británii si s příchodem thatcherismu začaly uvědomovat potřebu získat diváky v novém, konkurenceschopném prostředí. Tato potřeba se ještě zvýšila s příchodem televizní stanice *Channel 4*, která začala poprvé vysílat 2. listopadu 1982 (McSmith 2010: 188). Do té doby vysílaly ve Spojeném království pouze tři televizní stanice: BBC, BBC2 a ITV. Tato stanice poskytovala prostor pro programy zaměřené na minoritní společnost a liberální diváky. *Channel 4* měl také televizní pořad „*Film on Four*“, kde vysílal filmy ze své vlastní produkce. Tyto filmy byly známé svou jednoduchostí, sociálním realismem a absencí jakýchkoliv speciálních efektů a pojednávaly především o sociálních problémech 80. let, jako byly nezaměstnanost a sociální nepokoje (Christopher 1999: 94; McSmith 2010: 188).

Počátkem 80. let se začala rozvíjet i tzv. alternativní komedie, která měla počátky v malém divadle *Comedy Store* v londýnském Soho. V tomto divadle měli diváci možnost říkat před publikem vtipy, dokud jim obecenstvo nedalo najevo svou nespokojenost. Divadlo mělo svou repertoární skupinu, známou pod názvem *Comic Strip*, kde účinkovali herci jako například Robbie Coltrane, Ben Elton, Dawn French či Jennifer Saunders. Alternativní komici často vtipkovali o tématech, která byla pro jejich rodiče a starší generaci nemyslitelná. Postřehy ze společnosti a Margaret Thatcher byly častou inspirací. Alternativní komedie předpokládala vzdělaného diváka. Publikum tohoto typu komedie tvořili z velké většiny liberální mladí lidé, kteří nesouhlasili s politikou Margaret Thatcherové a kterým vadily sexistické a rasistické vtipy. Hnací silou *Comic Strip* byl Peter Richardson. S *Channel 4* se domluvil na vypracování šesti půlhodinových filmů, které napsali a v kterých vystupovali herci *Comic Strip*. Nejznámějším tímto filmem se stala

„Stávka“ (*The Strike*) z roku 1988, která vypráví o průběhu hornické stávky ve stylu hollywoodských romantických filmů (McSmith 2010: 129–130). Dalším příkladem této alternativní komedie je pořad „*Not the Nine O’Clock News*“, díky němuž se proslavil britský komik Rowan Atkinson. Tento pořad se skládal z krátkých scének, jež například parodovaly tehdejší posedlost hudebními videoklipy doprovázejícími nové písně. Ačkoliv tento seriál neparodoval přímo Margaret Thatcherovou ani její ministry, jelikož s nimi BBC vyjednávalo každoroční koncesionářské poplatky, vybíralo si nepřímé či vzdálené cíle, například Ronalda Reagana a program Margaret Thatcherové *Youth Training Scheme* pro absolventy středních škol. Pořadem, který byl ovšem na parodii britské politiky přímo zacílen, byl pořad „*Spitting Image*“. V tomto pořadu vystupovaly loutky znázorňující politiky v nelichotivém světle, například Margaret Thatcherová byla namalována mužským hercem. Jejich nejznámější scénkou byla Thatcherová na návštěvě restaurace se svými ministry, kteří nic neříkali, pouze chrochtali. *Spitting Image* byl ovšem velmi finančně a produkčně náročný (McSmith 2010: 124–125).

Pořady, které byly zacílené na dělnickou třídu, zaznamenaly velký skok co se týče kvality v roce 1982, kdy se začaly vysílat seriály *Minder* a *Auf Wiedersehen, Pet* (McSmith 2010: 133). Hlavními protagonisty obou seriálů byli příslušníci dělnické třídy, kteří se snaží vydělávat peníze. Děj *Auf Wiedersehen, Pet* vycházel z tehdejší situace na trhu práce, kdy spousta příslušníků dělnické třídy přišla o zaměstnání a byla donucena do nové práce dojíždět. Hlavní postavy se tak ocitly na německém staveništi, kde pracovaly jako dělníci, jelikož v Británii žádnou práci nesehnaly. Úspěch seriálu *Minder*, o londýnském podvodníkovi, který se snaží vydělat peníze všemi možnými způsoby, přesvědčil BBC, aby podpořila vytvoření dalšího seriálu o dělnické třídě (McSmith 2010: 133). Vznikl tedy seriál *Only Fools and Horses*, který se stal jedním z nejoblíbenějších televizních seriálů ve Spojeném království. Seriál zobrazoval dva bratry, Del Boye Trottera a Rodney Trottera, kteří se jako

živnostníci snaží prodávat pochybné zboží. Del Trotter také představoval parodii na napodobovatele *yuppie*, jelikož si pořídil červené kšandy a kožený diář *Filofax*, který byl mezi *yuppie* oblíbený. Autorem seriálu byl John Sullivan, který se narodil v dělnické rodině. Jeho otec byl instalatér a matka uklízečka, tudíž si byl dobře vědom starostí a tužeb dělnické třídy. Právě přesné zobrazení dělnické třídy v *Only Fools and Horses* dalo seriálu jeho břitkost a oblíbenost (McSmith 2010: 134–135; McCann 2011: 1–2). Dalším televizním pořadem odrážejícím tehdejší náladu uvnitř dělnické třídy, která se v 80. letech potýkala s velkou nezaměstnaností, byl seriál *Boys from the Blackstuff* z roku 1982 (Coslett 2015). Toto drama, inspirované důsledky politiky konzervativní vlády, se odehrávalo v Liverpoolu a hlavními postavami byla pětice obyvatel, kteří se ocitli bez zaměstnání a poznávají nejistý život na sociálních dávkách. Protagonisté seriálu jako nezaměstnaní prožívali ztrátu důstojnosti, stejně jako jiní obyvatelé Spojeného království (Coslett 2015).

Jedním z největších kritiků politiky Margaret Thatcherové byl britský režisér Ken Loach, jehož filmy se vždy zabývaly sociálními problémy doby. Během 80. let se Loach odklonil od režírování dramát a místo toho začal točit kritické dokumenty týkající se tehdejších sociálních problémů a politické situace. Loachův poslední celovečerní film, před jeho odklonem k dokumentaristice, byl „*Looks and Smiles*“, který zobrazoval beznadějně vyhlídky dvou absolventů v době, kdy byla vysoká nezaměstnanost. Pro větší autenticitu byli všichni herci amatéři, které si Loach vybral v Sheffieldu, kde se také film odehrával (Christopher 1999: 96). Loach poté natočil dokument „*Which Side Are You On?*“, který se zabýval hornickou stávkou v roce 1984 (Leigh 2002: 133). Tento dokument, spolu se čtyřdílným dokumentem „*Question of Leadership*“, který pojednával o tom, že velké odborové instituce ve Spojeném království ve skutečnosti nebyly demokratické organizace, nakonec nebyly vysílány. *Channel 4*, Nezávislý rozhlasový úřad (*Independent Broadcasting Authority*) a *Central Television* odmítly tyto dokumenty

vysílat (Calhoun 2015). Loach se ve svých dokumentech zaměřuje na dopad nezaměstnanosti, politické příčiny nezaměstnanosti a roli odborů. Ke konci 80. let začal Loach točit reklamy, což argumentoval tím, že je režíroval pouze z finančních důvodů (Leigh 2002: 137).

Reklamní průmysl začal obecně v 80. letech sílit, jelikož firmy si začaly najímat slavné režiséry, aby pro ně točili reklamy. Ridley Scott, režisér *Vetřelce*, tak například natočil reklamu pro banku *Barclays* a Hugh Hudson, režisér filmů *Tarzan* a *Ohnivě vozy*, točil reklamu pro *Fiat* (Turner 2013: 782).

Hudební scéna 80. let byla plná písní protestujících proti politice Thatcherové. Novinář Matthew Horton se domnívá, že právě její politika přinesla slávu některým hudebníkům, kteří v reakci na její politiku skládali protestní písně (Horton 2013). Jedním z nich byl muzikant Elvis Costello, který v roce 1983 složil píseň „*Pills and Soap*“, která měla odradit voliče od znovuzvolení Thatcherové (McSmith 2010: 161). Když poté vyšlo najevo, že administrativa Thatcherové během války o Falklandy znovu otevřela loděnice, které předtím nechala zavřít, napsal Costello satirickou píseň „*Shipbuilding*“. Dalším umělcem vymezujícím se proti tehdejší administrativě byl Billy Bragg. Ten nejenom že se vymezoval proti konzervativní politice, ale také proti komerční rockové hudbě. Neměl žádné videoklipy, vystupoval pouze na živých koncertech a odmítal požitkářský, bohatý životní styl populárních muzikantů. Výtěžek z prodeje jeho EP desky „*Between the Wars*“ šel na podporu organizace *Miner's Wives Support Group*, která poskytovala podporu manželkám stávkujících horníků a byla proti rušení dolů. Bragg byl též členem iniciativy Rudý klín (*Red Wedge*), která byla zformována umělci na podporu Labouristické strany ve volbách v roce 1987 (McSmith 2010: 162). Morrissey, známý jako zpěvák kapely The Smiths, vydal v roce 1988 své debutové sólové album, které obsahuje i kontroverzní skladbu „*Margaret On The Guillotine*“, ve které Morrissey zpívá o smrti Thatcherové. Podle novináře Hortona ovšem skladba nepojednává

o úmrtí Thatcherové jako takovém, nýbrž o výzvě k jejímu politickému odstoupení (Horton 2013). Po odstoupení Thatcherové zpívá také multižánrová kapela The Beat ve své skladbě „*Stand Down Margaret*“ (Horton 2013).

V 80. letech se na hudební scéně objevil nový, elektronický styl, jehož představitelé byli známí svým exhibicionismem a okázalostí. Ti dostali přezdívku Noví romantici (*New Romantics*). Mezi ně patřil například Boy George, Spandau Ballet, Visage, Depeche Mode či Duran Duran. Právě skupina Duran Duran se stala velmi oblíbenou nejen ve Spojeném království, ale také ve Spojených státech amerických. Spolu se Spandau Ballet a Culture Club vedli tzv. druhou britskou invazi, přičemž první invazí byl zaoceánský úspěch The Beatles. Tato „invaze“ znamenala vysoké a dlouhodobé umístění britských skupin v amerických hudebních žebříčcích (Chiu 2013). Pro manažery a producenty těchto hudebních skupin byla ovšem prvořadá jejich ziskovost. V roce 1984 utratili britští občané za jejich desky 329 milionů liber, což bylo o 27% více než v roce 1974 (McSmith 2010: 75). Členové Duran Duran žili, na rozdíl od Billyho Bragga, okázalým životem, což pro mnohé znamenalo důsledek thatcherismu, jelikož bylo najednou v pořádku být bohatý, slavný a nemít z toho výčitky (McSmith 2010: 74).

5 Závěr

Období 80. let je spojeno s politikou Margaret Thatcherové. Ta se snažila ekonomické problémy, ve kterých se Británie ocitla v 70. letech, vyřešit pomocí monetární politiky ovlivněné Friedrichem Hayekem a Miltonem Friedmanem. Spolu s jejím přesvědčením o důležité úloze soběstačnosti, volného trhu a malé roli státu dostala její politika označení „thatcherismus“. V rámci této politiky zaváděla tržní pravidla i do jiných oblastí, než pouze do ekonomiky, čímž se podle ní měla zvýšit konkurenceschopnost, a tím pádem pocit osobní zodpovědnosti obyvatel Spojeného království.

Cílem mé práce bylo zjistit, jak se tyto hodnoty projeví v britské společnosti. Její pragmatický přístup k ekonomickým problémům země, jako byl například útlum těžkého průmyslu, který byl v té době neefektivní a ztrátový, měl za následek masivní propouštění tisíců zaměstnanců. Na tuto situaci reagovaly silné odborové organizace, které Thatcherová považovala za překážku ekonomických reforem. Její averze vůči nim vyústila v přijetí zákonů potlačujících vliv odborů, což způsobilo minimalizaci jejich moci a úbytek členů. Masivní propouštění mělo také za následek narůst příjemců sociálních dávek. Důsledkem vysoké míry nezaměstnanosti došlo k rozštěpení dělnické třídy na ty, kteří byli stále zaměstnaní a ty, kteří byli závislí na sociální podpoře státu. Tato skupina je někdy označována jako nová spodní třída, neboli „*underclass*“.

Zavádění tržních pravidel v rámci školství paradoxně znamenalo zvýšení státního dohledu nad vzděláváním, což bylo v přímém rozporu s thatcherovskou vizí stále se snižující role státu. Také v oblasti kultury se Thatcherová snažila uplatňovat ekonomická pravidla. Byla podporována ta odvětví, která byla schopna produkovat zisk. Tím nejziskovějším sektorem se staly muzikály. Aby si muzea či jiná „ztrátová“ odvětví na sebe vydělala, začala vybírat vstupné. Situace na pracovním trhu se stala

inspirací pro nové televizní seriály a dokumenty zaměřené na tehdejší sociální problémy.

Dalším reformním krokem Thatcherové byla privatizace a deregulace finančního trhu. Privatizace obecních domů měla za následek, že se navýšil počet vlastníků nemovitostí. Privatizací došlo k nárůstu střední třídy, jelikož majetek, především vlastnictví domu, byl vždy důležitým prvkem této třídy. Došlo ovšem také k polarizaci vztahů v rámci komunit, jelikož na jedné straně byli ti, kteří získali vlastní nemovitost jako symbol ekonomické soběstačnosti díky dostupným hypotékám, na druhé straně existovala skupina nájemníků, která neměla možnost hypotéku získat a musela tak zůstat v obecních bytech. Do dříve privilegovaného prostředí v City se deregulací otevřel přístup zahraničním firmám a ambiciózním jedincům z různých sociálních tříd. Jako nový fenomén se objevila sociální skupina nových bohatých, neboli *New Rich* a *Yuppies*. Jejich nově nabytý ekonomický status ovšem nebyl respektován všemi, což se projevilo v řadě komediálních televizních programů.

Podpora soběstačnosti se projevila i v sociální oblasti. Zrušení poválečného konsenzu, který propagoval plnou zaměstnanost a sociální stát, škrty v rozpočtu sociální politiky a přesvědčení, že vláda již nemá být hlavním garantem sociálního zabezpečení, vedly k vytracení vzájemné solidarity mezi britskými obyvateli.

Závěrem by se dalo shrnout, že pragmatická politika Margaret Thatcherové a tržní pravidla uplatňovaná ve všech oblastech veřejného života nepřinesla očekávaný úspěch. Pro období její vlády je naopak typické prohlubování sociálních rozdílů, kdy na jedné straně jsou ti, kteří dokázali plně využít jejích politických reforem, na druhé straně se objevila početná skupina lidí závislých na ekonomické pomoci státu. Osobnost Margaret Thatcherové jako političky byla natolik výrazná, že by mohla být práce rozšířena o analýzu vlivu Thatcherové na britskou politiku v 90. letech.

6 Seznam zdrojů a použité literatury

BBC (1998). *'Cardboard City' meets its Waterloo*. 23. 4. 1998 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/59177.stm, 18. 3. 2015).

BBC (2013). *Huge survey reveals seven social classes in UK*. 3. 4. 2013 (<http://www.bbc.com/news/uk-22007058>, 17. 3. 2015).

Billington, Michael (2013). Margaret Thatcher casts a long shadow over theatre and the arts. *The Guardian*. 8. 4. 2013 (<http://www.theguardian.com/stage/2013/apr/08/margaret-thatcher-long-shadow-theatre>, 17. 4. 2015).

Butler, Patrick (2010). History of NHS reforms: A state of permanent revolution. *The Guardian*. 9. 7. 2010 (<http://www.theguardian.com/society/2010/jul/09/nhs-history-reforms-health-policy>, 7. 3. 2015).

Calhoun, Dave (2015). Ken Loach Interview. *TimeOut London* (<http://www.timeout.com/london/film/ken-loach-interview-3>, 20. 4. 2015).

Childs, David (1993). *Britain since 1954: a political history* (Londýn: Routledge).

Chiu, David (2013). A look back at 1983: The year of the second British Invasion. *CBS News*. 9. 7. 2013 (<http://www.cbsnews.com/news/a-look-back-at-1983-the-year-of-the-second-british-invasion/>, 21. 4. 2015).

Christopher, David (1999). *British Culture: An Introduction* (London: Routledge).

Coslett, Paul (2015). Boys from the Blackstuff. *BBC* (http://www.bbc.co.uk/liverpool/content/articles/2007/10/09/boys_from_the_blackstuff_feature.shtml, 20. 4. 2015).

Dellheim, Charles (2004). *The Face of the Past: The Preservation of the Medieval Inheritance in Victorian England* (Cambridge: Cambridge University Press).

Fajmon, Hynek (1999). *Margaret Thatcherová a její politika* (Brno: Barrister&Principal).

Fajmon, Hynek (2010). *Margaret Thatcherová a její politika* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Fortson, Danny (2006). The day Big Bang blasted the old boys into oblivion. *The Independent*. 29. 10. 2006 (<http://www.independent.co.uk/news/business/analysis-and-features/the-day-big-bang-blasted-the-old-boys-into-oblivion-422005.html>, 7. 3. 2015).

Giddens, Anthony (2010). The rise and fall of New Labour. *New Statesman*. 17. 5. 2010 (<http://www.newstatesman.com/uk-politics/2010/05/labour-policy-policies-blair>, 14. 4. 2015).

Gulliver, Kevin (2013). Thatcher's legacy: her role in today's housing crisis. *The Guardian*. 17. 4. 2013 (<http://www.theguardian.com/housing-network/2013/apr/17/margaret-thatcher-legacy-housing-crisis>, 7. 3. 2015).

Gunn, Simon (2012). Between Modernity and Backwardness: The Case of the English Middle Class. In: López, A. Ricardo - Weinstein, Barbara, *The Making of the Middle Class: Toward a Transnational History* (Durham: Duke University Press), s. 58–74.

Heffer, Simon (2008). Margaret Thatcher: Radical visionary who rescued Britain. *The Telegraph*. 10. 4. 2008 (<http://www.telegraph.co.uk/news/features/3636207/Margaret-Thatcher-Radical-visionary-who-rescued-Britain.html>, 7. 3. 2015).

Heffer, Simon (2010). Let Essex Man work his magic again. *The Telegraph*. 8. 10. 2010 (<http://www.telegraph.co.uk/comment/columnists/simonheffer/8051591/Let-Essex-Man-work-his-magic-again.html>, 9. 3. 2015).

Hierarchy Structure (2015). *19th Century England Social Hierarchy* (<http://www.hierarchystructure.com/19th-century-england-social-hierarchy/>, 14. 4. 2015).

Hopkins, Eric (1991). *The Rise and Decline of the English Working Classes: 1918 – 1990* (London: Weidenfeld & Nicolson).

Horton, Matthew (2013). What Margaret Thatcher Did For Pop Music. *NME*. 8. 4. 2013 (<http://www.nme.com/blogs/nme-blogs/what-margaret-thatcher-did-for-pop-music>, 21. 4. 2015).

Hughes, Kathryn (2015). The middle classes: etiquette and upward mobility. *British Library* (<http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/the-middle-classes-etiquette-and-upward-mobility>, 29. 3. 2015).

Kavanagh, Dennis (2011). Thatcherism and the End of the Post-War Consensus. *BBC*. 3. 3. 2011 (http://www.bbc.co.uk/history/british/modern/thatcherism_01.shtml, 7. 3. 2015).

Lawrence, James (2006). *The Middle Class: A History* (London: Little, Brown).

Leigh, Jacob (2002). *The Cinema Of Ken Loach: Art in the Service of the People* (London: Wallflower Press).

Marr, Andrew (2009). *A History of Modern Britain* (Oxford: Pan Macmillan Ltd).

Mather, Ruth (2015). The Peterloo Massacre. *British Library* (<http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/the-peterloo-massacre>, 17. 3. 2015).

Matthews, Dylan (2013). A look back at Margaret Thatcher's economic record. *Washington Post*. 8. 4. 2013 (<http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/04/08/a-look-back-at-margaret-thatchers-economic-record/>, 7. 3. 2015).

McCann, Graham (2011). *Only Fools and Horses: The Story of Britain's Favourite Comedy* (Edinburgh: Canongate Books).

McSmith, Andy (2010). *No Such Thing As Society* (London: Constable & Robinson Ltd).

Mills, Tom (2013). The death of a class warrior: Margaret Thatcher (1925-2013). *Open Democracy*. 9. 4. 2013 (<https://www.opendemocracy.net/ourkingdom/tom-mills/death-of-class-warrior-margaret-thatcher-1925-2013>, 14. 4. 2015).

Nicholas, Jeremy (2009). Alex: Cartoon Character. In: Nicholas, Jeremy – Stevens, Alan, *MediaMasters: Insider Secrets from the Big Names of*

Broadcast, Print and Social Media (Curdworth: Cabal Group Limited), s. 31–40.

Osborne, Alistair (2013). *Margaret Thatcher: one policy that led to more than 50 companies being sold or privatized*. *The Telegraph*. 8. 4. 2013 (<http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/alistair-osborne/9980292/Margaret-Thatcher-one-policy-that-led-to-more-than-50-companies-being-sold-or-privatised.html>, 6. 3. 2015).

Pym, Hugh (2013). Margaret Thatcher: How the economy changed. *BBC*. 8. 4. 2013 (<http://www.bbc.com/news/business-22073527>, 3. 3. 2015).

Roberts, Stephen (2011). The Chartist Movement 1838 – 1848. *BBC*. 20. 6. 2011 (http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/chartist_01.shtml, 17. 3. 2015).

Schifferes, Steve (2009). A tale of three recessions. *BBC*. 30. 6. 2009 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8127248.stm>, 14. 4. 2015).

Thatcher, Margaret (1995). *The Downing Street Years* (London: HarperCollins Publishers).

The Economist (2013). Margaret Thatcher: A cut above the rest (<http://www.economist.com/blogs/blighty/2013/04/margaret-thatcher-0>, 3. 3. 2015).

Todd, Selina (2014). *The People: The Rise and Fall of the Working Class, 1910-2010* (London: John Murray Publishers Ltd.).

Turner, Alwyn W. (2013). *Rejoice! Rejoice!* (London: Aurum Press).

Wilby, Peter (2013). Margaret Thatcher's education legacy is still with us – driven on by Gove. *The Guardian*. 15. 4. 2013

(<http://www.theguardian.com/education/2013/apr/15/margaret-thatcher-education-legacy-gove>, 7. 3. 2015).

Wilenius, Paul (2004). Enemies within: Thatcher and the unions. *BBC*. 5. 3. 2004 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/3067563.stm>, 4. 3. 2015).

7 Resumé

The present bachelor thesis deals with the transformation of British society during Margaret Thatcher era and its aim is to clarify how the values promoted by Thatcher, especially self-reliance and enterprise culture, reflected on British society.

When Thatcher came to power she tried to solve the economic struggles, which the United Kingdom went through in the 70s, by applying monetary policies influenced by Friedrich Hayek and Milton Friedman. Together with her conviction about the important role of self-reliance, free market and lower taxes, her policies became known as “Thatcherism”. The rules of free market were set and established by her not only in the economic sector, but also applied to public and cultural sectors in order to make them more competitive. Regarding trade unions as the “enemy within”, Thatcher was determined to reduce their power and influence. By the end of 1980s union membership was sharply declining.

In order to make British society more self-reliant, Thatcher privatized state owned monopolies and council housing. A significant number of people took advantage of this policy and the number of private shareholders increased remarkably, the number of council house tenants decreased, while home ownership heightened. Deregulation of the British market resulted in the transformation of London Stock Exchange, also known as the “Big Bang”. It dismantled the traditional way of trading and opened up the British market to foreign investors. Big Bang made it possible for people from different backgrounds to get a job in the stock exchange, something that had been previously reserved for people coming from wealthy backgrounds. This resulted in a phenomenon known as “yuppies”.

However, Thatcher era also became known as a decade characterized by the widening of social differences. People who took advantage of her policies and the enterprise culture became prosperous and self-reliant. On the other hand, people who lost their job because of the decline of heavy industry became reliant on social benefits.